

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En tidigare okänd österledsfarare från Rasbo : till tolkningen av inskriften
på Frötunastenen U 1003

Källström, Magnus

Fornvännen 2008(103):4, s. [233]-244 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2008_233

Ingår i: samla.raa.se

En tidigare okänd österledsfarare från Rasbo

Till tolkningen av inskriften på Frötunastenen U 1003

Av Magnus Källström

Källström, M., 2008. En tidigare okänd österledsfarare från Rasbo. Till tolkningen av inskriften på Frötunastenen U 1003. (A previously unknown eastfarer from Rasbo. On the interpretation of the inscription on the Frötuna rune stone U 1003.) *Fornvännen* 103. Stockholm.

Only two small fragments remain of the rune stone U 1003 from Frötuna in Rasbo parish, Uppland. As this paper shows, there is a previously overlooked 18th century drawing depicting the stone when it was still almost complete. According to the drawing the stone was erected by a man named Runfast in memory of his father, who died »in Holmgard» i.e. Novgorod in Russia.

Magnus Källström, *Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, SE-106 91 Stockholm*
magnus.kallstrom@nordiska.su.se

Många runstenar är fragmentariskt bevarade och ibland låter de sorgliga resterna oss bara ana vad som har gått förlorat. Ett sådant exempel är runstenen U 1003 från Frötuna i Rasbo sn, Uppland, där endast två mindre fragment återstår. Fragmentens tjocklek (0,44–0,60 m) antyder att det bör ha rört sig om en ganska stor runsten, och på det ena fragmentet (A) finns resterna av en bildframställning av en man till häst (se fig. 1). Den senare visar att stenen i ornamentalt hänseende har tillhört de mer ovanliga i landskapet. De bevarade brottstyckena av runtexten är däremot rätt intetsägande. På fragment A (fig. 1) har man läst runorna ...**prihvi**..., medan fragment B (fig. 2) bär inskriften ...**bitiRr**..., där de fyra första runorna givetvis svarar mot prepositionen *æftiR* »efter». Trots att endast ett ord har kunnat tolkas är det genom runformer, orto-

grafi och ornamentik möjligt fastslå att stenen bör vara ristad av den kände runristaren Åsmund Kåresson (se Wessén i UR 4 s. 184; Thompson 1975, s. 135 f).

Sedan 1926 befinner sig de två fragmenten på en skogshöjd belägen ca 500 m SSO om Frötuna (Raä Rasbo 389:2–3). På samma plats finns också en 0,85 m hög sten som bär en bildframställning i form av en djurfigur och ett likarmat kors (U 1004, fig. 3). Denna sten är av allt att döma också ett verk av Åsmund och kan därför enligt Elias Wessén (i UR 4 s. 186) ursprungligen ha ingått i samma monument som U 1003.

Om den sönderslagna runstenens tidigare öden har mycket litet varit känt. Den äldsta uppgift som refereras i UR 4 (s. 183) är en tidningsartikel av Gunnar Ahlbin publicerad den 19 juni 1923 i tidningen *Upsala* (inte *Upsala Nya Tidning*

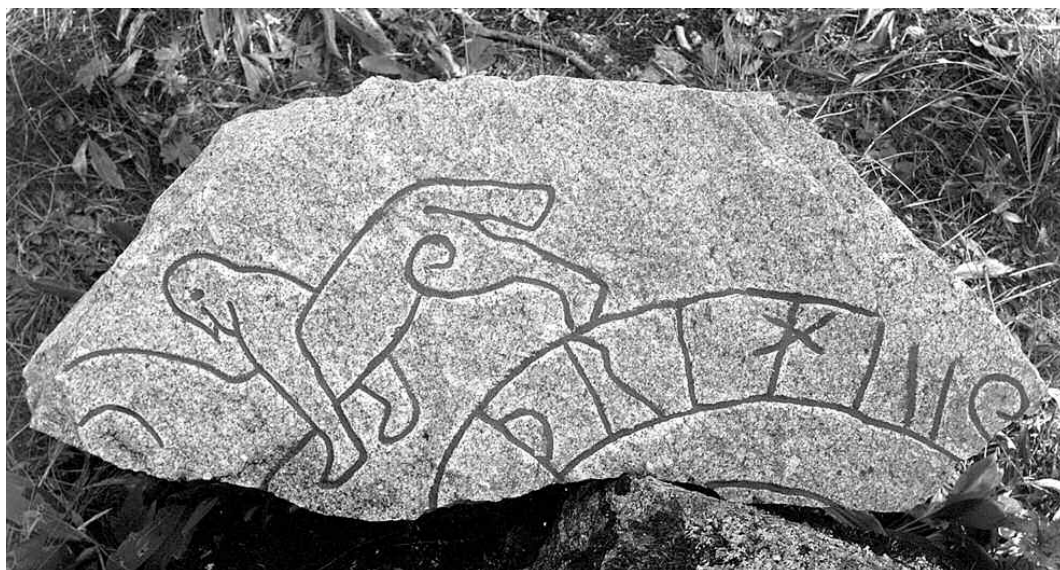

Fig. 1–2. De ännu bevarade fragmenten av U 1003 Frötuna, Rasbo sn. Foto Iwar Andersson 1950 (ATA)
—The remaining fragments of the rune-stone U 1003 Frötuna, Rasbo parish.

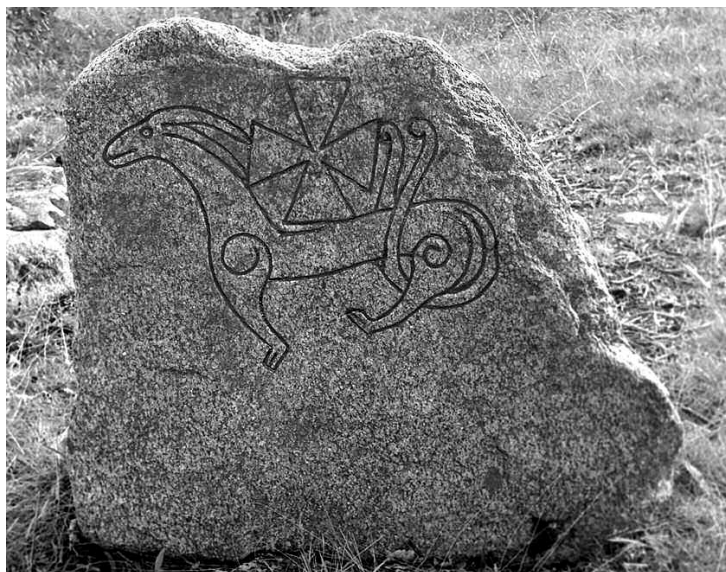

Fig. 3. Bildstenen U 1004 Frötuna, Rasbo sn. Foto Iwar Andersson 1950 (ATA). —The picture stone U 1004 Frötuna, Rasbo parish.

som felaktigt uppges i UR). Det ena fragmentet var då inlagt »i grunden till en källarbyggnad å gården», medan den andra delen av stenen fanns »i parken, undangömd i buskage intill en stallbyggnad». Enligt Bengt Bergman (1925–26), som hösten 1926 inventerade fornlämningarna i trakten, hade det senare fragmentet »för några år sedan påträffats under golvet i en lada på Frötuna den s.k. Västlöts flygeln». Av en annan källa framgår dock att detta fragment då måste ha varit känt i åtminstone ett kvarts sekel. I en notis i tidningen *Upsala* den 3 maj 1901 omtalas nämligen att det »vid det gamla Frötunagodset i Rasbo ha anträffats dels en runsten i skogen dels fragment af en annan runsten i stenfoten till en lada». Vad som avses med runstenen »i skogen» är oklart, men förmodligen åsyftas den bildristade U 1004, som redan 1874 hade framkommit vid uppodlingsarbeten på den s.k. Västlötsängen, belägen drygt 1 km NNO om herrgården. Vid samma tillfälle påträffades också ett trettio-tal omkullfallna bautastenar (se referat i UR 4 s. 185).

Det finns dock en betydligt äldre uppgift om U 1003, som hittills verkar ha förbisetts i den runologiska litteraturen. I fotografisamlingen i

ATA förvaras nämligen en bläckteckning, som visar stenen i ett betydligt fullständigare skick (se fig. 4) och som är försedd med följande anteckning:

Denna Runsten har legat på Frötuna gärde i Rasbo Sokn med skriften neder åt jorden. Blef för några år sedan sönderslagen och hemförd till Herrgården. Aftagen och läsen 1769 och 1770 af mag. Boling.

På baksidan uppges att teckningen är en »Gåfva från excellensen frih. A. E. Ihre». Den omnämnde »mag. Boling» är identisk med Peter Boling (1731–1805), som i mitten av 1760-talet var amanuens hos språkforskaren Johan Ihre i Uppsala och som biträdde honom vid renskrivningen och tryckningen av hans *Glossarium Suiogothicum* (utkommet 1769). Boling, som hade disputerat i fysik 1759 och fått sin magistergrad i Greifswald 1760, blev sedermera rektor vid trivialskolan i Gävle (Om hans biografi se Grape 1949:1, s. 198; 1949:2, s. 128 f. med hänvisn.). Som Anders Grape (1949:1, s. 429 f.) har klargjort tillhörde teckningen av Frötunastenen en samling som friherre A.E. Ihre 1864 skänkte till Vitterhetsaka-

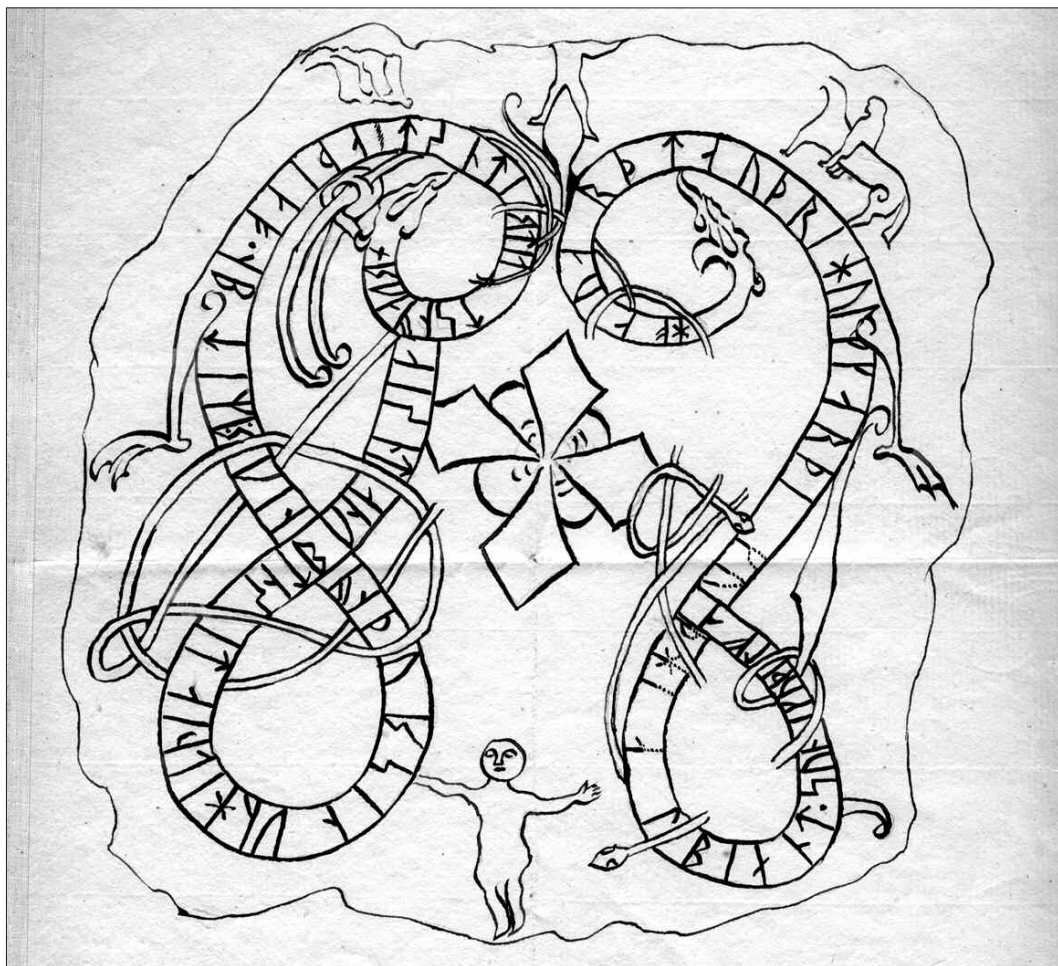

Fig. 4. Peter Bolings teckning av U 1003 Frötuna, Rasbo sn, utförd 1769–70. Efter original i ATA.
—U 1003 Frötuna, Rasbo parish. Drawing by Peter Boling 1769–70.

demien. Enligt Ihres egna uppgifter (i ett brev till Bror Emil Hildebrand den 3 november 1864, ATA) bestod samlingen av ett antal »afritningar af runstenar och andra fornsaker jemte några fragmentariska anteckningar» som hade varit inlagda mellan sidorna i hans exemplar av *Bautil*. Grape (1949:1, s. 429 not 2) nämner uttryckligen att det i denna samling fanns en avteckning av en runsten från Frötuna i Rasbo, men både denna uppgift och teckningen har tydligen varit okända för utgivarna av *Upplands runinskrifter*. Förmodligen beror det på att samlingen

då var ordnad på ett annat sätt än i dag. Det kan nämnas att det på samma ark i fotosamlingen också finns en tidigare förbisedd originalteckning av den bildristade U 1004, utförd redan 1880 av C.M. Bolm (jfr UR 4 s. 184).

Peter Boling har inte direkt gjort sig känd som runforskarer, men i ATA förvaras ytterligare en runstensteckning av honom, utförd 1766 (fig. 5). Även denna teckning härrör från Ihres samling och återger en annan runsten i Rasbo sn, nämligen U 1006 Lejsta. Denna sten finns fortfarande i behåll och ger oss därför möjlighet att

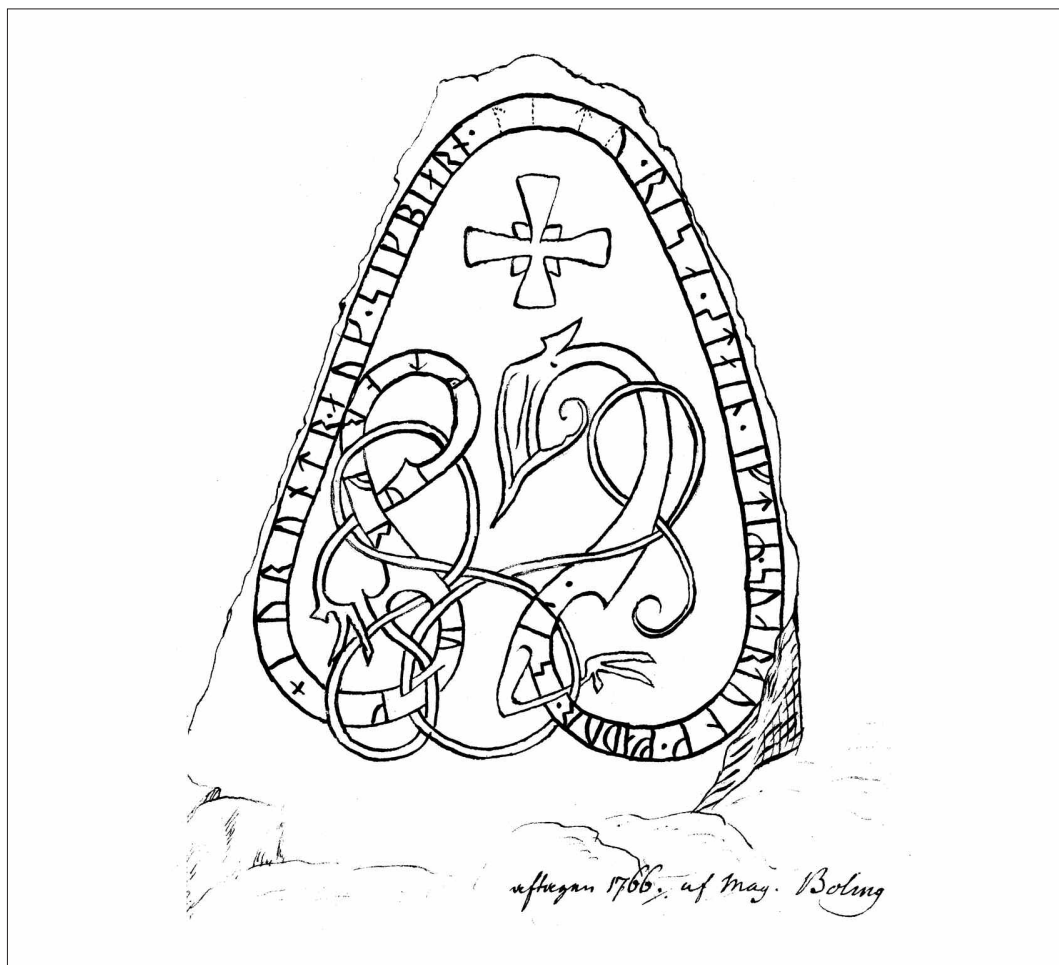

Fig. 5. U 1006 Lejsta, Rasbo sn, enligt en teckning av Peter Boling 1766. En anteckning anger att »Runstenen står i Leista gärde wid vägen emellan Leista och Treflinge i Rasbo». Efter original i ATA. —U 1006 Lejsta, Rasbo parish. Drawing by Peter Boling from 1766.

bedöma Bolings skicklighet som runläsare. Man kan i detta fall konstatera att hans teckning är påfallande korrekt både vad gäller proportionerna i ornamentiken och återgivningen av inskriften. Avvikelserna från läsningen i UR (4 s. 191) är små och inskränker sig i stort sett till detaljer. Detta är särskilt anmärkningsvärt eftersom Lejstastenen enligt Wessén (i UR 4 s. 191) är »tämmligen grunt huggen med smala linjer» och »därför delvis otydlig och svåräst». Jämförelser med de äldre teckningar av U 1006 som finns återgivna i UR (4 s. 190 f.) visar också att Boling avbil-

dar stenens ornamentik bättre än sina föregångare. Man bör därför kunna utgå från att även hans teckning av U 1003 är pålitlig, särskilt som de bevarade delarna av stenen visar att ristningen har varit tydlig och djupt huggen (se UR 4 s. 183). Samtidigt ger teckningen ett lite ofullbordat intryck, där såväl runbanden som de mindre slingorna ibland slutar blint. Detta beror av allt att döma på att stenen var sönderslagen i flera stycken, och det är inte heller säkert att alla fragmenten har befunnit sig på samma plats när Boling gjorde sin avbildning.

Av teckningen framgår att det bevarade fragment A har tillhört stenens övre högra hörn, medan fragment B har haft sin plats vid den vänstra kanten. Om teckningen är någorlunda skalentligt ritad, kan man genom en jämförelse med de bevarade fragmenten sluta sig till att stenen bör ha varit omkring 1,7 m hög och ungefär lika bred. Ristningen har bestått av två rundjur lagda i åttaformiga slingor på ömse sidor om ett centralt placerat kors. Att Åsmund har komponerat sina ristningar med två rundjur är inte ovanligt (jfr t.ex. U 356, U 1149, Gs 11, Gs 13), men någon direkt motsvarighet till arrangementet på U 1003 är inte tidigare känd från hans stenar. Korset har tydligen varit försett med de för Åsmund mycket karakteristiska rundade korsflikarna (Thompson 1975, s. 91), medan korsarmarna har haft triangulära avslutningar. Det senare draget är ovanligt hos Åsmund, men förekommer i två av hans signerade ristningar (U 969 samt ett nyfynd från Rosersberg i Norrsunda sn, se Snædal et al. 1988, s. 241 ff) och finns dessutom i ytterligare två som har attribuerats till honom (U 423, U 1035).

En annan intressant detalj är att stenen förutom ryttarfiguren på fragment A också har burit flera andra bildframställningar. Högst upp mellan de båda runslingorna har funnits den nedre delen av en människofigur, som tycks ha gränslat en knoppformig avslutning på en av de mindre djurfigurerna. Ormfigurer med liknande cirkelformade eller spetsovala avslutningar finns på en del av Åsmunds ristningar (t.ex. U 824 och U 969), men det är osäkert vad denna detalj egentligen representerar. Frötunastenen verkar även ha haft någon form av bildframställning upptill till vänster, som Boling inte har kunnat reda. Längst ner mellan de båda runslingorna har han däremot avbildat en stående människofigur med utsträckta armar. Att ge en tolkning av dessa bilder är knappast möjligt utifrån vår nuvarande kunskap om ristningen. Möjligen skulle man kunna spekulera om mannen med utsträckta armar nedtill på stenen avbildar den korsfäste Kristus (jfr den kända Kristusframställningen på Jellingstenen, DR 42), men detta kan givetvis bara bli en lös förmodan.

Runinskriften på U 1003 kan efter Bolings teckning återges på följande sätt:

× runfast lit rita stīn þino • abtiR ruia faþur sin uk
 5 10 15 20 25 30 35 40
 hilþintis at buanta sin hon uarþ taupr i hulmkarþi
 45 50 55 60 65 70 75 80
 kuþ hialbi ant • suni kuþilfa
 85 90 95 100 105

Inskriften börjar upptill till vänster i det vänstra rundjuret och runorna utgörs här med två undantag (35 **u** och 39 **n**) av vändrunor. I det högra rundjuret förekommer vändrunor endast i det inledande ordet 62–64 **hon**, medan resten av runorna är rättvända. Runan **o** har ensidiga bistavar snett nedåt höger på den högra sidan av huvudstaven (†). Även **n**-runorna är genomgående tecknade med ensidiga bistavar och samma sak gäller de flesta av inskriftens **a**-runor. Undantaget utgörs av 93 **a** som har dubbelsidig bistav. Det verkar också ha varit sparsamt med skiljetecken i inskriften och på teckningen är endast tre sådana återgivna: ett kryssformigt vid inskriftens början och två punktformiga; det ena efter 22 **o** och det andra efter 95 **t**.

Några runor är markerade som skadade på teckningen, t.ex. 17 **i**, som endast består av en skrafering. Runorna 77–78 är lite oklart återgivna, men skall sannolikt uppfattas som **lm**. Den första av dessa runor finns på det bevarade fragment A och har i UR (4 s. 184) lästs som en **i**-runa. Huvudstaven är dock endast bevarad till en höjd av 5 cm och runan kan utan problem ha haft en **i**-bistav till höger om toppen (egen granskning den 14 juli 2007). I 84–89 **kuþhia** är den övre delarna av runorna prickade på teckningen, vilket visar att dessa runor har varit skadade. Eftersom stenen enligt uppgift har varit sönderslagen i flera stycken måste det dessutom ha funnits fler skador i texten som inte är direkt redovisade på teckningen.

Såväl runformerna som det sparsamma bruket av skiljetecken stämmer med Åsmund Kåresson, och även ortografin motsvarar den man finner i hans ristningar. Här kan t.ex. nämnas **o**-runan som tecken för nasalerat [ā] i **þino þenna** och **hon hann**, **u**-runan för /o:/ i **buanta bōanda** samt skrivningen **abtiR** för prepositionen *æftir*. Även användningen av verbet *rétta* »uppressa» är ett av hans särmärken.

Att vändrunor har använts för längre partier

av runtexten har paralleller i ett par av Åsmunds ristningar. På runblocket U 884 Ingla, Skogstibble sn, är runorna på framsidan och den högra smalsidan rättvända, medan signaturen på baksidan av blocket i huvudsak består av vändrunor. På parstensmonumentet U 343[†] och U 344 Yttergårde, Orkesta sn, har han använt rättvända runor på den ena stenen, medan inskriften på den andra till övervägande del är ristad med vändrunor. Tydligt har Åsmund på detta sätt velat skapa en kontrast mellan de båda stenarna i monumentet. Samma fenomen förekommer även på parstensmonumentet U 763 och U 764 Klista, Vårfrukyrka sn, som dock måste ha en annan upphovsman (se Stille 1999, s. 164).

Inskriften på Frötunastenen är inte särskilt svårtolkad, men några detaljer ger anledning till diskussion. Det inledande namnet är återgivet som **runfast**, vilket trots frånvaron av den förväntade nominativändelsen *-r* i första hand bör tolkas som mansnamnet *Rūnfastr*. Detta namn förekommer i tre svenska runinskrifter från Uppland (U 1041, U 1135) och Västmanland (Vs 22). Intressant är att den medeltida motsvarigheten fsv. *Runvast* endast är belagd från just dessa två landskap (LB s. 209, SMPs). Dessutom ingår namnet av allt att döma i ett norduppländskt ortnamn, *Romstarbo* i Vendels sn (skrivet *in ron-uaste bodhom* 1312? u.o. SD 3 s. 87 or., se även Löfqvist 1976, s. 188, 191 med hänvisn.). **runfast** skulle också kunna svara mot ett kvinnonamn *Rūnfast, men något sådant namn är inte känt. Det kan dock nämnas att **runfast**... (nom.) på den ovan nämnda U 1135 teoretiskt sett också skulle kunna återge ett kvinnonamn, eftersom texten är avbruten efter runan **t**. Att namnet på Frötunastenen har haft formen **runfast** utan den förväntade nominativändelsen *-r* förvånar, men är inte helt utan paralleller hos Åsmund. I hans signerade inskrifter finns visserligen bara två mycket omtvistade skrivningar: **inkialt** (U 932) och **aimunt** (Gs 11), som har antagits svara mot nominativformer av mansnamnen *Ingialdr* resp. *Æimundr* (se Källström 2007, s. 126 samt GsR s. 97 ff.). I ett par inskrifter som har attribuerats till Åsmund finns däremot säkra belägg på att namnet *Sigdiarfr* kan uppträda utan ändelse i nominativ: **sihtarf** (U 903) och **[sihtia]rf** (U 1031). Läsningen kan alltså vara korrekt, men man

kanske inte skall utesluta möjligheten att en avslutande **r**-runa har försvunnit i en skada som inte är redovisad på teckningen.

Namnet på fadern har lästs som **ruia**, vilket inte omedelbart ger någon mening. Det är dock rimligt att en **n**-bistav kan ha förbisetts i den tredje runan och att det är namnet *Rūni* som avses. Detta namn är inte särskilt välbelagt och finns med säkerhet endast i två svenska runinskrifter (U 790[†] och U 957). Det föreligger dock troligen också i formen **runo** (gen.) på Vs 22 samt möjligen också på Sö 383 (se Williams 1990, s. 69 f.). Däremot är det mycket tveksamt om runföljden **ruah** (ack.) på U 789 verkligen avser detta namn (jfr Stille 1999, s. 60, 207). I svenska medeltidskällor finns bara ett enstaka belägg på namnet, vilket också härrör från Uppland (abl. *Nicolao runason* 1324 20/10 Håtuna SD 3 s. 662 or.). Givetvis skulle man på U 1003 också kunna tänka på andra namn, t.ex. *Ruggi*, som bl.a. är känt från en medeltida runinskrift från Lödöse i Västergötland (Vg 267). Eftersom sonen (eller möjligen dottern) har burit ett namn med förleden *Rūn-* ligger dock alternativet *Rūni* betydligt närmare till hands.

Den inledande **r**-runan i namnet har dock en mycket märklig form som måste kommenteras. Runan är fortfarande bevarad på fragment B och bär mellan huvudstaven och bistaven två lodräta huggna streck (se fig. 2). Det är oklart vilken funktion dessa har haft och de påminner mest om ett kolonformat skiljetecken. Samma typ av skiljetecken finns bl.a. på den av Åsmund signerade U 998 Skällerö i grannsocknen Funbo. Claiborne W. Thompson (1975, s. 136) har jämfört **r**-runan på U 1003 med en **b**-runa med liknande utseende på Gs 13 Söderby, Valbo sn, som Åsmund har signerat tillsammans med en ristare Sven. Här rör det sig säkerligen om en korrigerad felristning, som markerar att **b**-runan skall ersättas med ett skiljetecken (se GsR s. 136). Denna runa har nämligen blivit dubblerad på stenen. Om de lodräta strecken på U 1003 har haft en liknande funktion borde man här i stället läsa namnet som **uia**. Detta ser ut som en kortform till ett sammansatt namn med förleden *Vī-* (fvn. *Vē-*), men det är tveksamt något sådant har existerat som namn på verkliga personer.

Fvn. *Vē(i)* med betydelsen »den helige» (och

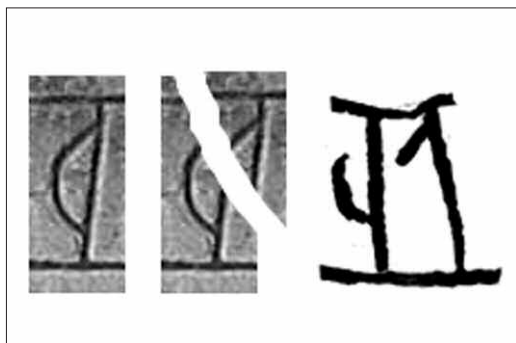

Fig. 6. Schematisk framställning av hur Bolings läsning **lp** i stället för **þ** i namnet *Hedindis* kan ha uppkommit. Ett brott i stenen har gått genom runan och fått honom att tolka den som resterna av två olika runor. —A schematic picture of how Boling's reading **lp** for **þ** in the name *Hedindis* may have occurred. The rune was split by a crack in the stone, which caused the draughtsman to interpret the sign as remnants of two different runes.

då i stället bildat till ett adj. urn. **wihar*) är namnet på en av Odens bröder, och i Flatöboken förekommer två sagokungar med namnen *Vee* och *Ve* (se *Norron ordbok* s.v. *vēi*, Lind 1905–15, sp. 1075 f.). Lind (1905–15, sp. 1076) anför också en *Haluard Weson* ur ett »vrångskrivet» norskt diplom från 1457, men menar att patronymikonet här kan bero en felskrivning för *Uveson*. Även ett av LB (s. 297) med tvekan konstruerat fsv. **Vie*(?) ur ett småländskt ortnamnsbelägg (*Vyastadum* 1401 30/1 Virserum SDns 1 s. 9 avskr.) bör lämnas därhän. Troligen avses Virstad i Högsby sn, där förleden antas innehålla en inbyggarbeteckning **viar* syftande på invånarna i grannbebyggelsen Odensvi (Modéer 1969, s. 60 f.). Det finns alltså egentligen inget säkert namnmaterial att knyta ett antaget **uia** (ack.) till. Man kan dock inte utesluta att någon runa kan vara felläst, vilket ger utrymme för alternativ som exempelvis *Uddi*, *Uni* (*Unni*) eller t.o.m. *Öpir*. Det måste samtidigt framhållas att det inte är lika säkert som på Söderbysten att de lodräta strecken i den inledande **r**-runan verkligen markerar att denna runa skall utgå. Kanske är deras funktion i stället att peka ut början på den dödes namn och i så fall är den ovan föreslagna tolkningen *Rūni* att föredra.

Den runföljd som Boling återger som **hilpintis** svarar mot kvinnonamnet *Hedindis* (*Hidindis*). Den påfallande namnformen beror troligen på att det har gått ett brott genom runföljdens tredje runa, som bör ha varit **þ** (**þ**), och att delar av denna runa har funnits på två olika fragment (fig. 6). Det ena fragmentet har antagligen burit toppen av huvudstaven samt den övre delen av bistaven, vilket har föranlett Boling att läsa **†** (**†**). På det andra fragmentet har däremot funnits den nedre delen av runan med resten av bistaven och här var det inga problem att identifiera runan som **þ**. Visserligen visar teckningen en huvudstav med full runhöjd, men av bistaven återges endast den nedre delen, vilket talar för att den ovanstående förklaringen är riktig. Namnet har alltså förmodligen haft formen **hilpintis**. *Hedindis* (*Hidindis*) är tidigare endast känt från två runstenar (U 770, U 1151), som båda finns i västra Uppland. Dessa belägg har p.g.a. namnets sällsynthet antagits syfta på samma person (se UR 4, s. 581 f). Inte heller i senare källor tycks detta namn ha varit särskilt vanligt och SMP (3 sp. 423) upptar bara två medeltida belägg (från 1329 resp. 1474).

Inskriften har avslutats med en böneformel, som lyder: **kuþ hialbi ant • suni kuþilfa**. Skrivningen **sun**i är påfallande och man hade i stället väntat en genitivform *sunar*. Möjligen handlar det därför om en felläsning för **sun**a eller **sunar**. Samtidigt går det inte att bortse från att **sun**i svarar mot dativformen *syni* av ordet *sun*n »son». I fornsvenskan förekommer att en possessiv genitiv eller ett possessivt pronomen kan ersättas av dativ när det står i förbindelse med ett kroppsdelsbetecknande substantiv som styrs av preposition, t.ex. fsv. *skiär tungu ör höfþi manni* »skär tungan ur en mans huvud» (se Wessén 1965, s. 16). Enligt Wessén (ibid.) kan en dativform ibland också förekomma i andra sammanhang som *þeim hēt Gilla möðir* »deras moder hette Gilla» (U 372) och *Stöð drængila i stafn skipi* »Han stod manligen i skeppets stam» (Sö 164). Särskilt exemplet från U 372 är intressant, eftersom denna sten på goda grunder är attribuerad till just Åsmund Kåresson (se Axelson 1993 s. 91). Problemet med att anta en liknande konstruktion på Frötunastenen är dock att verbet *hialpa* normalt styr dativ, varvid även huvud-

ordet *and* måste antas stå i detta kasus. Om läsningen **sunī** är korrekt bör *synī Gudǣlfa*[R] snarare tolkas som en apposition till detta ord. Meningen blir i så fall *Gud hialpi and, synī Gudǣlfa*[R] »Gud hjälpe anden, Gudälvs son». Någon direkt motsvarighet till en sådan formulering verkar inte finnas i de vikingatida runinskrifterna. Vanligtvis avser bönen att hjälpa själen och inte personen, men möjligen kan man jämföra med uttryck som *Gud hialpi þeim* »Gud hjälpe dem» (Ög 133, U 447⁺).

En tredje möjlighet är att ristaren helt enkelt har begått ett grammatiskt fel. En parallell till detta i ett liknande sammanhang finns på den norska Eikstenen från Sokndal sogn i Rogaland, som Aslak Liestøl (1972, s. 68, 75) har läst och tolkat på följande sätt: **saksi : kirþi kous þaka firir • salo mouþor sinar þourriþi • bru þisa +** »Sakse gjorde denne brua for å oppnå Guds godvilje for si mors sjel, Turid». Man hade väntat att moderns namn liksom det föregående *mōður sinnar* skulle stå i genitiv och som bestämning till huvudordet *sálu*, men så kan inte formen **þourriþi** tolkas. Liestøl (1972, s. 68) räknar i stället med »at runeristaren har snåva litt i syntaksen då han skreiv» och att han »har lati preposisjonen styre både sálu og namnet til mora, slik at det siste også fekk akkusativs form». Det verkar inte omöjligt att något liknande kan ha skett på Frötunastenen, men här är det i stället verbet *hialpa* som har fått styra både ordet *and* och det följande *synī*.

Som har framgått ovan återger runföljden **kuþilfa** genitivformen av kvinnonamnet *Gudǣlfr*. Detta namn har hittills bara varit känt från en enda runinskrift (Gs 9 Årsunda kyrka) och det är inte belagt i svenska medeltidskällor. Den saknade **ŕ**-runan i ändelsen beror förmodligen på en skada, eftersom Boling här har låtit runslingan sluta blint. Det är dock inte helt utslutet att Åsmund kan ha utelämnat en **ŕ**-runa i denna ställning, eftersom det finns några exempel på detta i hans ristningar: **mup(i) mōðir** (U 241), **mōðir [mupi]** (U 343⁺), **runo rūnar** (U 884).

Om man sammanfattar de ovan gjorda iakttagelserna och supplerar de bevarade delarna av texten efter Bolings teckning, kan inskriften på Frötunastenen återges och tolkas på följande sätt:

[× **runfast līt rita stin þino • a]þtir r[uaia þapur sin uk hilþintis at buanta sin hon uarþ tau]þr i hu[lmkarþi kuþ hialbi ant • suni kuþilfa]**

Rūnfast[r] *lēt rēta stein þenna æfir Rū*[n]a (?), *faður sinn, ok Hedendis at bōanda sinn. Hann varð dauðr i Holmgarði. Gud hialpi and sun*[aR] (e.l. *synī*) *Gudǣlfa*[R].

»Runfast lät uppresa denna sten efter Rune (?), sin fader, och Hedendis efter sin make. Han blev död i Holmgård. Gud hjälpe Gudälvs sons ande.»

Intressantast är kanske uppgiften om att stenen har tillägnats en person som dog i Holmgård, d.v.s. Novgorod i Ryssland. Fastän många nordbor måste ha sökt sig till denna stad under loppet av vikingatiden omnämns den bara i ytterligare tre svenska runinskrifter. Det kanske mest kända exemplet finns på Sjustablocket (U 687) i Skoklosters sn, där det om den döde Spjallbude meddelas att *Hann var dauðr i Holmgarði i Ólafskirkju* »Han blev död i Holmgård i Olavs kyrka». På ett sörländskt runblock, Sö 171 vid Esta i Sätterstads sn, får man om Sigvid veta att *Hann fioll i Holmgarði, skeiðar vísi með ski*[ba]ra »Han föll i Holmgård, skeppshövdingen med skeppsmanskapet». Det återstående exemplet finns på en fragmentarisk runsten från Hallfrede i Follingbo sn på Gotland (G 220). Även i detta fall förekommer ortnamnet i nekrologen, där det omtalas att *ER dō i Holmga*[rði] ... »Han dog i Holmgård ... ».

Inget av de fyra personnamn som förekommer på U 1003 är tidigare okänt, men de tycks inte heller ha varit särskilt vanliga. Är tolkningen av den dödes namn som *Rūni* riktig ger inskriften förmodligen ett exempel på s.k. variation i namngivningen, där sonen har ärvt namnleden *Rūn-* av fadern. Av runinskrifterna att döma tycks de vikingatida namnen på *Rūn-* ha haft en särskild anknytning till Mälardalen och framför allt till trakterna kring Uppsala (se beläggsamlingen hos Peterson 2007, s. 184 f.). De nytilkomna namnbeläggen på U 1003 faller alltså väl in i denna bild. (Jag avser att närmare diskutera spridningen av namnen på *Rūn-* i ett annat sammanhang.)

Frötunastenen ger också belägg för kvinnonamnen *Hedindis* och *Gudælf*, som trots att de båda utgörs av variationsnamn och innehåller välkända namnleder är påfallande ovanliga i det vikingatida och medeltida namnmaterialet. Särskilt det nytillkomna belägget för *Hedindis* är intressant, eftersom det visar att namnet inte har varit riktigt så sällsynt som man hittills har trott. Det är därför inte längre lika givet att beläggen på U 770 och U 1151 måste avse en och samma person.

Som nämndes inledningsvis antog redan Wessén (i UR 4, s. 186) att U 1003 och den bildristade U 1004 ursprungligen kunde ha ingått i samma monument. Av äldre uppgifter framgår att den senare stenen har varit rest i anslutning till ett gravfält på den s.k. Västlötsängen tillsammans med flera resta stenar utan ristning. Om dessa stenar har haft något direkt samband med den bildristade stenen eller om de har tillhört äldre gravanläggningar är oklart. Den uppgivna mängden resta stenar (omkring 30 stycken) talar väl snarast för det senare, även om man inte kan utesluta att stenen kan ha ingått i ett vikingatida minnesmonument, som har varit placerat på ett äldre gravfält. En parallell utgör runstensmonumentet vid Ängeby i Lunda sn, som är beläget på ett gravfält av äldre järnålderstyp. Enligt Gunnar Ekholm (1948) skall detta monument ursprungligen ha bestått av en rad av 15 resta stenar, där runstenen U 356 skall ha stått i mitten. Även denna runsten är ristad av Åsmund Kåresson, vilket antyder att man kan tänka sig ett liknande monument vid Frötuna.

Bortodlingen av gravfältet vid Västlöt började redan i slutet av 1800-talet och har fortsatt under första hälften av 1900-talet. Gravfältet har också varit föremål för ett par arkeologiska undersökningar som gett dateringar till äldre järnålder och folkvandringstid (Holmberg 1969, s. 119; Hyenstrand 1974, s. 96). I anslutning till det uppodlade området finns i dag gravfältet Raä 446:1, som av allt att döma är en rest av samma gravfält. Enligt fornminnesregistret består det av 19 runda stensättningar och en rest sten.

Wessén (i UR 4, s. 186) antog på oklara grunder att även den runristade U 1003 ursprungligen hade varit rest på gravfältet vid Västlöt, men genom Bolings uppgifter vet vi numera att ste-

nen äldst har legat omkullfallen »på Frötuna gårde». Platsen kan inte närmare identifieras, men det verkar tveksamt att det skulle röra sig om den ganska avlägsna Västlötsängen. Dessutom finns ytterligare en uppgift som är värd att uppmärksamma. När Gustaf Holmgren 1929 gjorde arkeologiska undersökningar på gravfältet fick han uppgifter om att de flesta av de omkullfallna bautastenar som påträffades vid uppodlingen på 1870-talet hade bortförts till en landsvägsbro belägen mellan Frötuna och stora landsvägen (Rapport 4/9 1929, ATA dnr 3773/29). Holmgren uppger dessutom att »en numera avliden gubbe Jan Jansson, torpare i Snugga, som varit med om denna transport» skulle ha berättat att »en av dessa stenar varit försedd med runor». Den aktuella stenen kan givetvis inte vara identisk med U 1003, eftersom denna redan i slutet av 1760-talet var »hemförd till Herrgården». Om det verkligen har rört sig om en runsten är det i stället troligare att detta är den saknade parstenen till den bildristade U 1004, och man behöver i så fall inte anta något annat samband med U 1003 än att båda stenarna uppenbarligen är ristade av Åsmund Kåresson.

Referenser

- Ahlbin, G., 1923. Okända fornminnen i Rasbo. Tidningen *Upsala*, 23 juni 1923.
 ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Stockholm.
 Axelson, J., 1993. *Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter*. Runrön 5. Uppsala.
 Bergman, B., 1925–26. *Inventering av fasta fornminnen i Rasbo socken 1925–26*. Ms i ATA.
 DR = *Danmarks runeindskrifter*. Ved Lis Jacobsen & Erik Moltke under medverkan af Anders Bæksted & Karl Martin Nielsen. Text. Atlas. Registre. 1941–42. Köpenhamn.
 Ekholm, G., 1948. Runstensmonumentet i Ängeby hästhage. *Tor* 1948. Uppsala.
 G+nr = nummer i *Gotlands runinskrifter*. Granskade och tolkade av Elias Wessén, Sven B.F. Jansson & Elisabeth Svärdström. 1962 ff. Sveriges runinskrifter 11–12. Stockholm.
 Grape, A., 1949. *Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala universitets bibliotek*. 1–2. Uppsala.
 Gs+nr = nummer i GsR.
 GsR = *Gästriklands runinskrifter*. Granskade och tolka-

- de av Sven B.F. Jansson. 1981. Sveriges runinskrifter 15:1. Stockholm.
- Holmberg, K.A., 1969. *De svenska tuna-nammen*. Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 45. Studier till en svensk ortnamnsatlas utg. av Jöran Sahlgren 12. Uppsala.
- Hyenstrand, Å., 1974. *Centralbygd – randbygd. Strukturella, ekonomiska och administrativa huvudlinjer i mellansvensk yngre järnålder*. Studies in North-European archaeology 5. Stockholm.
- Källström, M., 2007. *Mästare och minnesmärken. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. N.S. 43. Stockholm.
- LB = Lundgren, M., Brate, E. & Lind, E.H. *Svenska personnamn från medeltiden*. 1892–1934. Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv 10:6–7. Uppsala.
- Lind, E.H., 1905–15. *Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden*. Uppsala–Leipzig.
- Liestøl, A., 1972. Innskrifta på Eiksteinen. *Stavanger museums årsbok* 1972.
- Löfqvist, J.-E., 1976. *Svenskan i latinska originaldiplom 1300–1325. En studie i medeltida skrivvanor*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 9. Uppsala.
- Modéer, I., 1969. Bynammen. *Högsbyboken. Högsby, Långemåla och Fågelfors bygd och liv* 1. Högsby.
- Norron ordbok* = Heggstad, L., Hødnebo, F. & Simensen, E. *Norron ordbok*. 4. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Marius Hægstad & Alf Torp. 1993. Oslo.
- Peterson, L., 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. Femte, reviderade utgåvan. Uppsala.
- SMP = *Sveriges medeltida personnamn*. [Numer:] Utg. av Institutet för språk och folkminnen. 1–. 1967 ff. Uppsala.
- SMPs = SMP:s samlingar, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- SD = *Diplomatarium Suecanum (Svenskt diplomatium)*. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien & Riksarkivet. 1–. 1829 ff. Stockholm.
- SDns = *Svenskt diplomatium från och med år 1401*. Utg. af Riksarkivet 1875–1904. Stockholm.
- Snædal, Th., Stoklund, M. & Åhlén, M. 1988. *Runfynd 1987. Fornvännen* 83.
- Stille, P., 1999. *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland. En studie i attribuering*. Runrön 13. Uppsala.
- Sö+nr = nummer i *Södermanlands runinskrifter*. Granskade och tolkade av Erik Brate & Elias Wessén. 24–36. Sveriges runinskrifter 3. Stockholm.
- Thompson, C.W., 1975. *Studies in Upplandic runography*. Austin, Texas–London.
- U+nr = nummer i UR.
- UR = *Upplands runinskrifter*. Granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B.F. Jansson. 1940–58. Sveriges runinskrifter 6–9. Stockholm.
- Wessén, E., 1965. *Svensk språkhistoria*. 3. Grundlinjer till en historisk syntax. 2. uppl. Stockholm.
- Vg+nr = nummer i *Västergötlands runinskrifter*. Granskade och tolkade av Hugo Jungner & Elisabeth Svärdström. 1940–70. Sveriges runinskrifter 5. Stockholm.
- Williams, H., 1990. *Åsrunan. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter*. Runrön 3. Uppsala.
- Ög+nr = nummer i *Östergötlands runinskrifter*. Granskade och tolkade av Erik Brate. 1911–18. Sveriges runinskrifter 2. Stockholm.

Summary

Only two small fragments remain of the rune stone U 1003 from Frötuna in Rasbo parish, Uppland (fig. 1–2). They were both discovered at the beginning of the 20th century, and are now situated in the manor park. Despite the fragmented state of the rune stone, it has long been recognized as the work of well-known rune-carver Åsmund Kåresson. This idea is supported by a previously overlooked drawing of the rune stone from about 1770, which is kept in ATA (fig. 4). The drawing was made by Peter Boling, who was at the time an assistant to the linguist Johan Ihre in Uppsala. According to a note on the drawing, the stone originally lay face-down in one of Frötuna's infields. It was subsequently broken up and brought to the manor, where the inscription was examined and pieced together by Boling in 1769 and 1770.

The drawing shows that the carving was originally composed of two rune animals, a large central cross and several smaller pictures. The latter include a human figure with outstretched arms, which may have been a representation of the crucified Christ. Boling's drawing also allows us to offer the following reading and translation of the whole inscription (runes outside brackets are situated on the preserved fragments):

[× runfast liṭ rita stin þino • a]btīR r[uaia faþur sin uk
hilþintis at buanta sin hon uarþ tau]þr i hu[lmkarþi
kuþ hialbi ant • suni kuþilfa]

*Rūnfast[r] lēt rētta stein þenna æfir Rū[n]a (?),
faður sinn, ok Hedendis at bōanda sinn. Hann varð
daudr i Holmgardi. Guð hialpi and sun[ar] (or:
syni?) Guðælfa[r].*

»Runfast had this stone erected in memory of Rune(?), his father, and Hedendis in memory of her husband. He died in Holmgard. May God help the spirit of Gudälvs son.»

The rune sequence **ruia** is probably misread for **runa**, accusative of the personal name *Rūni*. It is also likely that **hilþintis** contains a misreading, where the runes **lþ** were probably parts of only one runic character (**þ**) situated on two different fragments of the stone (see fig. 6). Finally, there is probably something missing from **sunī**, which might have been **sunar** or **suna**.

The inscription mentions four personal names. They are all previously recorded in Viking Period runic inscriptions, but none of them are common. Holmgard, i.e. Novgorod in Russia, is only mentioned in three other inscriptions, all found in Svealand: two in the Lake Mälaren area and one on Gotland.

It has been suggested that U 1003 originally formed a pair with a picture stone carrying an animal figure and a cross (U 1004, fig. 3), discovered at a prehistoric cemetery near Frötuna in the late 19th century. Since the picture stone is obviously carved by Åsmund Kåresson, this is possible, but there is also an unconfirmed report of another rune stone from the same cemetery, which may be a more likely candidate.